

ÉLŐ TÖRTÉNELEM

Bem tábornok Brassóban

*Erdély lakói! Ebredjetekek fel valahára érzéseketek tán-
torító azon mámorotokból, mellyel benmeteket a lelkiismer-
retlen ravaszság összeszorítva tartá!*

*...Magyarok, szászok és románok, nyújtsatok egymás-
nak testvérileg kezet, távoztassatok minden nemzeti gyűlöl-
séget és boldogok lesztek!*

BEM BRASSÓI KIÁLTVÁNYÁBÓL

Bem tábornok 1849. március 21-i brassói szózata az erdélyi és egyben a sok-nemzetiségű délkelet-európai forradalmak egyik legigazibb, legemberibb cselekedete. „Végigolvasva Bem kiáltványait, észre kell vennünk, hogy az utcákra és terekre szánt kiáltványok irodalmi alkotások. Bennük az ihletett ember prófétasága ég... — írja 1943-ban Balogh Edgár. — Felséges erdélyi szózat ez, csakis a legtisztább emberi rezdületből foganhatott!”

Osztrolenka hőse és a bécsi októberi forradalom bátor harcosa Brassó elfoglalása után politikussá válik, és bár csak megszakításokkal foglalkozhat polgári ügyekkel, politikai éleslátása, világforradalmár szemlélete és a megbékélést valóra váltó igyekezete élesen elhatárolják a nemesi beállítottságú biztosok működésétől. „Mialatt Erdélyben hatalmat gyakorolt, azzal szerzett magának nagy tekintélyt, hogy megakadályozta a magyar kormánybiztosok részéről szándékolt értelmetlen és oktalan kegyetlenségeket. Az egymás ellen harcoló nemzetiségek kibékítésének politikája segítette hozzá, hogy haderejét néhány hónap alatt 40—50 ezer főre emelje, lovassággal és tüzérséggel jól ellássa“ — írja róla Marx és Engels.

Kiáltványa és az itteni politikai tevékenykedése következtében Bem négy-napos brassói tartózkodása magasan felülemelkedik a helytörténeti érdeklődés szűk-reszabott körén. Kiadott és részben eddig kiadatlan források alapján kívánjuk lepergetni az ezelőtt 120 évvel történt eseményeket, hogy ezek alapján hűbb képet alkothassunk magunknak Bem apó politikai és világnézeti felfogásáról.

*

A Bem parancsnoksága alatt álló forradalmi sereg 1849. március 16-án Nagyzében hősies bevétele után, Brassó irányába visszavonulásra kényszerítette von der Nüll és báró Uracca császári dandárait. A feleki híd megvétele után a hadsereg átkelt az Olton, és Perczi őrnagy lovasságával és hét ágyúval már a futókat üldözte. Erre a hírrre Strava, Fogaras császári parancsnoka, a várórséggel együtt hirtelen Brassó irányába távozott. Március 17-én délután Bem tábornok hadait Fogaras város lakossága lelkesen fogadta, melynél az ünnepi hangulat megterem-

tésére Pepi primás zene-kara a Rákóczi-indulót játszotta. A tábornok kocsjában titkára és segédtsztje, Anton Kurz is helyet foglalt. Bisztray Károly feljegyzéseiből arról értesülünk, hogy Halmágyi Sándor határőr százados többnyire román legénységből álló csapatával a forradalmi hadsereghez csatlakozott. Bem tisztikarában Bisztray több iskolatársát üdvözölhette, így Petki Istvánt, Kozma Zsombort, Kolosi Antalt, Menasági Györgyöt és a román származású Ivuly Sándort.

Bem tábornok ekkor két napig időzött Fogarason. Anton Kurz azt is feljegyezte, hogy a tábornok szállásadójának, a szakácsnéknak és cselédeknek március 18-án öt forintot, másnap pedig az éjjeli szállításért és megvendéglésért

30, a cselédségnek pedig öt forintot utalt ki. Ezek a jelentéktelennek látszó könyvelési adatok azt is elárulják, hogy a teljhatalmú tábornok mindenütt becsületesen megfizette szállását és ellátását. Ez az eljárás pedig igazi demokratizmusára vall, mivel a korabeli hadfiak nem mind jártak el hasonló módon.

A kiadott hadiparancs értelmében március 19-én kora reggel az egész tábor Brassó felé vonult. A Czetz János vezette előrs már 18-án Vledényig hatolt és a szabadban töltötte az éjszakát, mert a császáriak Feketehalomnál csatát akartak kierőszakolni. Közben Van der Heydte báró Poiana Mărului-on át a Törösvári szoroson kivonult Erdélyből és a brassói út védelmét Stuttenheim és Uracca dandárraira bízta.

Czetz olyan hirtelen lepte meg az ellenszéllel is viaskodó császáriakat, hogy az előrsöket kivetette állásaikból. Március 19-én délelőtt 10 órakor kezdődött a csata, és mikor Bem derékhada odaért, még folyt. A tábornok parancsára harcba vetett ágyúk, melyek dörgését a brassói Fellegvárban is lehetett hallani, az ellenség sorait futásra kényszerítették. Délután Bemet és kíséretét Peter Mühl feketealmi bíró és Matthias Göbbl jegyző fogadta. A tábornok, szokásához híven, a száz papilakban kért szállást, mire Samuel Teutsch lelkész saját lakosztályát rendezte be számára. Másnap a feketealmi szegénység felsegítésére Anton Kurz 10 forint kiadást jegyez be a tábornok pénztári naplójába.

Bem ismeretlen portréja

Közben a Brassóban tartózkodó császári és cári csapatok sebtében a város elhagyására készülődtek. Március 19-ről 20-ra virradó éjjel a Piacteret még a melegedő kozákok tábornözei világították meg. Másnap hajnalban a császár és a cár armádiája, valamint a brassói, nagyszebeni és segesvári szász nemzetőrség alakulatai, kerülvén a harcot, nemcsak Brassót, de Erdélyt is feladták. E napon a honvéd előőrsök az Engelhardt cári generális csapategységeinek fedezésére rendelt von der Null utóvédjeivel már a Tömös völgyében csatároztak.

A BRASSÓI NAPOK

MÁRCIUS 20.

A brassói tanácsház tornyáról délelőtt 10 órakor bevonták a fekete-sárga lobogót, és a félelemmel telt lakosság házaiba húzódtott vissza. Mire Bem délben Vidombákhoz ért, ott a Johann von Albrichsfeld főbíró vezette brassói tanács hódolatát fogadta, amely a győzedelmes tábornoknak átnyújtotta a város kulcsát. Még a magisztrátus küldöttségének hazatérte előtt, déli 12 óra tájban, az első lovas katona az üresen kongó Kolostor utcán át a lópiaci kapuig vágatott, s miután egy pár szót váltott egynéhány, házából kikandikáló lakossal, a Hosszú utcán át eltávozott. Egy óra körül Anton Kurz vezetésével nyolc honvéd lovas hatolt be a belvárosba, hogy a fővezérnek és kíséretének megfelelő szállást szerezzen. Kurz, aki jól ismerte Brassót, hiszen tíz évig lakott itt és ezernyi szál fűzte a városhoz és annak lakóihoz, rövid keresés után a búzaszeri ún. Christoph-féle, Peter Czeides lakta, tágas patriciusházat szemelte ki a forradalmi hadsereg főhadiszállásának.

Miután az előkészületek megtörténtek, sor kerülhetett Bem ünnepélyes bevonulására. A tábornok — az óbrassói Szent Bertalan templom mellett — meghallgatta a város katonai kiürítéséről szóló rövid hadijelentést, majd csapatai élén a Hosszú és Kolostor utcán át a Piacterre vonult, ahol őt az összegyűlt szász, román és magyar lakosok hosszantartó viváttal üdvözölték. A Czetz ezredes parancsnoksága alatt álló Máriási, vagyis a 37. székely zászlóalj, a külvárosban kapott szállást.

Így teljesedett be Brassó katonai megszállása, és az aznap este rendezett fogadáson megkezdődött Bem politikai tevékenysége. Bem búzaszeri főhadiszállásán megjelent a brassói magisztrátus, a százak tanácsának és a város felekezeteinek küldöttsége. Johann von Albrichsfeld (1788—1854), az agg és félig süket főbíró, a magát túlélő szász patrícius osztály jellegzetes képviselője, remegő hangon olvasta fel az előre elkészített üdvözlő beszédet, melyben a Barcaság és Brassó lakói nevében megalázó módon kegyelemért könyörög, és a város megkímélését kéri. Az agg Albrichsfeld lelkiismeretét az orosz csapatok behívása is nagymértékben terhelte, ezért minél alázatosabb hangon akarta megnyerni a forradalmi vezetőség jóindulatát.

Bem tábornokot az üdvözlő beszéd alázatos és könyörgő hangneme kellemetlenül lepte meg, és hogy elejét vegye a kínosnak ígérkező formalitásoknak, élenkéséget és erőt sugalló tónusban a következő szavakkal szakította félbe az ünnepi

Carl Maager portréja

vel nagyothalló és igen izgatott volt, majd semmit sem értett a tábornok beszédéből, és meggörnyedt derékkal, szemét a padlóra szegezve folytatta síró hangú könyörgését, ezúttal is kérvén a lakosok életének és vagyonának biztosítását. Bem már az első mondatok után nem tudta visszatartani felháborodását, és mialatt szeme haragtól villámlott, a következő szavakkal szakította félbe a főbírot: „Süket vagy, avagy elvesztetted józan eszedet, hogy ilyen szavakat merészelsz intézni nekem, Bem tábornoknak, aki minden igyekezettel azon vagyok, hogy fegyelmezett csapatok, és nem rabló és zsvány hordák álljanak parancsnokságom alatt! Tudja meg, Ön mélységesen és durván megsértett, ehhez hasonló megbántásra és szégyenre csak a végtelen ostobaság, butaság és bárgyúság képes. Az istenért! Életemben még sohasem sértett úgy meg senki, mint most maga! Engem, aki azt reméltem, hogy megnyerem a város polgárainak teljes bizalmát, engem, Bem tábornokot, azzal vádoljanak, hogy elősegíteném a zsákmányolást és prédálást. Istenem! Vajon meggondoltad és tudatában vagy annak, amit mondtál? Vagy nem vagy teljesen eszeden?”

Bem apó felháborodott kitérése után Albrichsfeld véglegesen elvesztette lélekjelenlétét, egy szó sem hagyta el többé reszkető ajkát, és a küldöttség tagjainak biztatására visszahúzódott. Carl Maager, e jelenet szemtanúja, a továbbiakban arról is beszámol, hogy a megszeppent hivatalos személyek rákok módjára igyekeztek az ajtó felé. Az így keletkezett torlódásban Jacob Hasenblass szenátor kabátja beleakadt egy a fal mellé állított asztalka sarkába, az ezen levő kristály és porcelán tárgyak leestek, és nagy csörömpöléssel ezer darabra törtek. Erre a küldöttség tagjai még jobban zavarba jöttek, és majdnem futva hagyták el a termet. „Ilyen siralmasan végződött a Bem tábornok brassói bevonulása alkalmából a tanács és a főbíró által rendezett fogadás” — jegyzi meg a szemtanú Maager. Az utcára érve a tanácstagok éles szavakkal illették a tehetetlen Albrichsfeldet, a történetekről

szónokot: „A hadi szerencse és a parancsnokságom alatt álló hadsereg jóvoltából e fontos várost hatalmamba kerítettem. Ellenfeleim gyáva és siralmas elmenekülése után állíthatom, hogy ezentúl a város minden lakóját nem ellenségnek, hanem a haza érdemes állampolgárának fogom tekinteni. Ismételten biztosítom Önöket, hogy a legszigorúbban büntetem azokat, akik drasztikus intézkedéseimet áthágják és a polgári szabadságjogok kárára megszegnék a katonai fegyelmet. Felhívom Önöket, hogy közöljék személyesen és közvetlenül az ilyen és ehhez hasonló eseteket, ekkor a rend megőrzése érdekében a legszigorúbb büntetéseket alkalmazom. Minden polgártól azt várom, hogy zavartalanul és bántatlanul folytassa eddig is űzött békés mesterségét.”

Bem szavai, habár lengyeles kiejtésű német nyelven hangzottak el, egy csapásra megnyerték a népes küldöttség tetszését. Albrichsfeld főbíró azonban, mivel

értesült lakosság pedig az egész küldöttséget hibáztatta a rosszul sikerült fogadásért.

Közben a városban az a hír terjedt el, hogy március 19-én és 20-án harcias háromszékiekkel megrakodva több száz szekér gyülekezett a kökői hídnál, és a császárpárti, majd a kozákokat is behívó Brassó kifosztására már el is indultak. Az 1689-ben tűzvésszel büntetett Brassó most ismét a tüzes kakastól rettegett.

MÁRCIUS 21.

A város házfalaira ragasztott háromnyelvű és a testvériséget hirdető falragaszok egy csapásra elhessegették a fenyegető bosszú rémét. A város lakossága fellélegzett. Mindenki Bem tábornok emberségéről, fegyelemre való neveléséről és a várost kifosztani szándékozók eltanácsolásáról beszélt. A nyugalom és bizalom megteremtéséhez lényegesen hozzájárult Bem szárnysegéde, Anton Kurz, akinek Brassóban számos személyes ismerőse és barátja volt. A szabadságharcosok nézeteit több brassói értelmiségi is osztotta, kik már 1848 előtt Kurz-cal együtt síkraszálltak a gazdasági és társadalmi haladásért, az erdélyi lakosság testvériségeért. Ezek közé sorolható Johann Gött nyomdász, Max Leopold Moltke (1819—1894) könyvkereskedő alkalmazott, Friedrich Wächter jogász és Friedrich Ridely. A város közvéleménye jogosan tulajdonította Kurznak, hogy Brassó mentesült a várható hadisarctól. Gött nyomdász március 28-án kelt levelében ezt írja Kurznak: „Az Ön legkeserűbb ellenségei most barátaivá váltak, minthogy ez nincs is másképp. Önnek köszönik, hogy a városra hadisarc nem vetetett.“

Carl Maager (1813—1887), a még fiatal brassói kereskedő, barátai kérésének engedve, kihallgatást kért Bemtől, hogy az előző napi fogadás kínos emlékét elhomályosítsa. A tábornok lakosztályán bevezetőben Maager gratulált Bemnek a nemzetközi zsarnokság és abszolutizmus elleni harcban elért sikereiért, és méltatta katonai génuszát. Mivel ez a bevezetés elnyerte a tábornok tetszését, ezután Maager több esetet sorolt fel, melyben a forradalmi csapatok kilengéseit ecsetelte. Bem meleg szavakkal köszönte meg Maager őszinteségét, és megígérte, hogy az elmondottakat Czetz tábornok tudomására hozza, aki rövidesen átveszi az erdélyi hadak vezetését. Ő Mehádia-füldőre utazik, hogy súlyosan megrongált egészségét helyreállítsa. „A tulajdonjog teljes biztonságát a város minden lakója számára“ — szögezte le a tábornok, és arra kérte Maagert, hogy a hasonló eseteket ezután is hozza tudomására, így minden látogatása hasznos lesz.

Bem apót a Székelyföldről népes küldöttség köszönti. és felkéri, hogy legalább Háromszéket látogassa meg, különben az egész székelység Brassóba zarándokol.

A könyvelési bejegyzések azt is tanúsítják, hogy a tábornok több száz forintot adott ki fehérnemű varrására, lenvászonért és mosásért. Valószínűleg a tisztikar bankettjén fogyasztották el a húsz forintba került vaddisznót, és ugyanannyit kaptak a zenészek is.

MÁRCIUS 22.

Ezen a napon csupán a kéziszajtó vételére kiadott 500 forint bejegyzése szerepel. Ugyanis, hogy hadseregét hordozható nyomdával is ellássa, Bem tábornok Johann Gött kiadótól egy kéziszajtót vásárolt, melyet március 25-én magával vitt.

Habár nem pontosan erre a napra, de mindenesetre Bem brassói tartózkodásának idejére vonatkozik az alábbi két jellemző feljegyzés. Karl Thiess (sz. 1813) gimnáziumi tanár 1851-ben Brassóban kiadott, egyébként eléggé forradalomellenes visszaemlékezéseiben arról számol be, hogy a tábornok szigorú intézkedéseket foga-

natosított a rend megőrzése végett, és még a pénteki vásárra jövő személyeknek is igazolvánnyal kellett rendelkezniök. Bem tábornok rövid itt-tartózkodása is elegendő volt ahhoz, hogy felismerje a város jelentőségét, és a Brassó feldúlására tett állítólagos javaslatot a következő szavakkal utasította vissza: „Brassó az egész ország kereskedelmi ütőere, a város egymagában többet ér, mint a többi erdélyi városok összesen, ezért Brassót gyengíteni helytelen politika volna.“ Ezzel kapcsolatban írja Thiess, hogy „Brassó rengeteget köszönhet Bemnek, és ezt az érdemét, emberségét és igazságszeretetét, még az ellenség esetében is, el kell ismernünk“.

Érdekesen egészíti ki Bem tábornok portréját Heinrich Jekeliusnak (1819—1890), a hírneves brassói ötvösmesterség egyik utolsó képviselőjének esete. „Bem személyéhez szép emlékek fűzték apámat — írja fia, August Jekelius. — Bem néhány ékszer akart vásárolni, és egyik huszárát azzal a parancssal küldte apámhoz, hogy azonnal jelentkezzen nála bő választékú ötvösművekkal. A huszár durva és nyers módon adta elő megbízatását. Erre apám mérgesen megmagyarázta neki, hogy az út hozzá éppen olyan hosszú, mint tőle a parancsnokságig, és árukészlete az üzletben megtekinthető. Midőn a huszár dühösen távozott, apám boldog volt bátor fellépéséért, de ugyanakkor nem csekély volt aggálya, hogy válaszára miképpen fog reagálni a mindenható generális. Röviddel ezután megjelent azonban egy tiszt, és udvariasan tudtára adta apámnak, hogy mivel Bemnek egyik lába beteg, nem képes személyesen elmenni hozzá, ezért arra kéri, fáradjon lakására. Apám gazdag választékot vitt magával, és megszegeylenül jelentkezett a tábornoknál, attól félve, hogy Bem megtorolja erélyes fellépését. De mily nagy volt csodálkozása és öröme, mikor a tábornok őt barátságosan fogadta, ötvösműveit őszintén megdicsérte, és jól végződött vásárcskés után barátilag elbocsátotta. A bátor tábornok becsületes eljárását apám sohasem felejtette el.“

MÁRCIUS 23. A délelőtt folyamán falragaszok adták tudtára Brassó választó polgárainak, hogy aznap délután kerül sor a főbíró és 12 szenátor választására. Ugyanezen a napon hagyta el a nyomdát az időközben beszüntetett *Siebenbürger Wochenblatt* új kiadása, melynek megjelenése érdekében és egyben előfizetésképpen Bem 200 forintot utalt ki Johann Gött nyomdatulajdonosnak. „Hírlapomnak a »Kronstädter Zeitung« címet adtam és a szerkesztést kizárólag Moltke úrra ruháztam — írja Gött március 28-án Anton Kurznak. — Csupán annyi beleszólást tartok fenn magamnak, hogy a világ reformálására ne javasolja túl merész lépések megtételét. Ön bizonyára nem fog azért bírálni, hogy lapom szerkesztését szellemesebb kezekre bízam... A hírlap terjesztése ügyében a jeles tábornok úr kívánságát teljesíteni fogom, négy példányt Önagyságához mindig elküldök.“

Kövári László, Erdély történésze írja Bemről: „Be levén Erdély visszafoglalása végezve s a Bánság megtisztítása lön reábízva, a bekövetkezett napokat arra fordítá, hogy Erdélyt a bel- és külellenség ellen lehetőleg biztosítja, s azzal kiszálljon. E nagy cél elérésére legelsőbb is Erdély népeire gondolt... A kormány nevében általános amnesztiát hirdetett... A szász nemzet municipalitását biztosítá, kimondván, miszerint a szabadságharcok egyik feltétele a szabadsajtó, felszólítá a német lapok kiadóit, hogy hírlapjaikat azonnal folyamatba tegyék, s március 21-ről felszólítá az elbujdosottakat, hogy térjenek haza mert a... haza megbocsát. Ő mint menekült, világfájdalma egész szeretetével fordult a népekhez. A honn maradtak az őszinte szavakat meglehetősen jól fogadták... A brassai tanács március 22-ről maga is felszólítást intézett a polgársághoz, hogy övéit bátran visszahíthatja, mert bántalma nem lesz, a brassai (német) lap azon nyilatkozattal indult meg, miszerint október óta szurony által volt lenyűgözve, s a brassai tér-

parancsnokság terrorizmusa alatt kénytelen volt oly cikkeket iktatni lapjára, melyek gyalázat bélyegét süték egy nemzet homlokára, mely szabadságharcosok babérraira érdemes.”

Ezen nap legfontosabb eseménye azonban Bem és Cezar Bolliac találkozója volt, amit Kurz következő lakonikus bejegyzése bizonyít: „Egy havasalföldi küldöttnek 20 forint.” Ez a személy csak Bolliac lehetett, hiszen hét nap múlva Gött nyomdájában megjelenik az *Espatriatul* című forradalmi lap első száma, melynek szerkesztőségi irodája a Német Vilmos könyvtáros üzletében székelt. A forradalmi román emigráció vezére, Nicolae Bălcescu örömmel értesült Bem és Bolliac brassói találkozásáról, mely a havasalföldi forradalmi szellem fellendítését eredményezheti. „Amint már közöltem veled, Bolliac jó viszonyban van Bemmél — írja Bălcescu Ghicának. — Egy nap azt mondta Bemnek, hogy mi fényesebb karriert tudunk neki biztosítani, mint a magyarok. Bolliac arról biztosít, hogy nem esett rosszul ez a frontális ajánlat...”

A búzaszeri főhadiszálláson kötött barátság annyira mély nyomot hagy Bolliac emlékezetében, hogy még idős korában is, így 1877 szilveszter estéjén családi körben, a vitéz tábornok román katonáinak kedvenc dalát dúdolta:

*Să bem, să bem, să bem
Cu noi e bătrînul Bem!*

MÁRCIUS 24.

Bem brassói tartózkodásának végéhez közeledett. A tábornok titkára gavallérosan fizet a négy városi lovaslegénynek, a szolgaszemélyzetnek, a hirdetések kiragasztójának, a vledényi román és a szentpéteri száz fuvarosnak.

Március 24-én Bem néhány törzstiszt kíséretében Sepsiszentgyörgyre látogatott, ahol az összesereglett székelység kitörő örömmel fogadta. „Bem, a mogorva öreg harcos meglepetésig nyájas lón — írja Kővári —, mindenki számára volt bókja, s az egésztől azzal vált el, hogy a székelyt, melyet hősiességéért eddig becsült, ma szeretni tanulta, s hogy e vala életének legszebb napja. Bem mindenestre szerencséje tetőpontján állt.” A szentgyörgyi útért Bem a brassói kocsisoknak négy forint borralalót adott.

MÁRCIUS 25.

A forradalmi csapatok által felszabadított Brassó első vassarnapja. A Béke ünnepét a város összes templomában harangzúgással és hálaadó istentisztelettel ünnepelték. Az *Espatriatul* első száma közli Bem március 27-i proklamációját, és felhívással fordul a Kárpátokon túli román testvérekhez: „A szabadság közelünkbe érkezett. Az igazság, testvériség édes szavait ti már hat hónapja nem hallottátok.”

A tábornok a szijgyártónak még kifizette a kézisajtója számára készült bőrönd árát. A vledényi román fuvarosnak kávé és cukrot adott, majd Fogarason és Szkóréra át Nagyszében felé távozott.

Intermezzo

Kiss Sándor és különösen Csányi László kormánybiztos brassói tevékenysége lényegesen különbözött a Bem alkalmazta módszerektől. Johann Gött az ellene indított eljárásokkal kapcsolatban arról is panaszkodik Kurznak, hogy a lakosság fegyvereinek elkobzása a kedélyeket igen elkéséltette. Azon megvetés, melyben Brassó „eltévelyedett” lakóit a győzők részesítették, mindenkit mély fájdalommal töltött el. Gött azonban reménykedik, hogy a szászok és magyarok közti idegenkedés el fog tűnni, és közeledni fognak egymáshoz. Bem tábornok személye iránt, az ő humanista bánásmódjáért, Brassóban mindenki lelkesedett.

A következő hónapok alatt alkalmazott politikai eljárások, sajnos, mindjobban kidomborították a kétféle koncepció különbségét. Csányi László március 20-án Brassóba érkezett, és azonnal 40 000 forint hadisarcot vetett ki a városra, és Bem amnesztiarendeletét megszegve kemény szavakkal illette a szász vezetőket. Carl Maager, akit Bem bármikor fogadott és arra buzdított, hogy őszintén tárja fel a lakosság sérelmeit, a katonák kaszárnyába való elszállásolását indítványozta. Csányi ezt „mint egy sziklán ülő sas, felhúzott vállakkal hallgatá végig” (Kövári) és a kérést dörgedelmes hangú vádló beszéd kíséretében utasította vissza.

Bem második brassói szemléje

Bem tábornok győzelmes bánsági hadjárata után ismét Brassóba jött, és itt megdöbbenve tapasztalta, hogy a polgári kormányzat semmibe vette a kibékülést szorgalmazó kezdeményezéseit. „Haraggal és nyugtalansággal tölt el a visszatérésem után hallott sok panasz — mondja Bem második brassói kiáltványában. — Nagy fájdalommal kell látnom, hogy azok is, akik a szabadság kivívásáért vérüket ontották, hibásan értelmezik az igazi szabadságot, elnyomnak és zsarnokoskodnak... Meg akarom erősíteni a magyar kormányzásba vetett bizalmat és szeretetet.”

Bem június 14-én délután négy órakor érkezett a városba, és először megsemmeltelte a Fellegvár erődítési munkálatait. A tábornok ez alkalommal a Kolostor utca alsó sarkán levő Closius-házban berendezett szállásán fogadta a brassói küldöttséget. Mivel azonban társaságában több magasrangú honvédtiszt, köztük Kiss Sándor ezredes, Brassó katonai parancsnoka is jelen volt, a brassói polgárok nem mertek eleget tenni Bem felszólításának, hogy panaszait nyíltan előadják. Ezután Carl Maager, aki a százak tanácsának volt a szószólója, több polgártársa felszólítására külön kihallgatást kért a tábornoktól. Bem azonnal fogadta a fiatal kereskedőt, aki többek között elpanaszolta Kiss Sándor törvénysértéseit, és feltárta a városban uralkodó nyomasztó hangulatot. Bem erre csodálkozásának adott kifejezést, mondván, hogy mindezeket miért nem adta elő maga a városvezetőség, ugyanis „ahol nincs vádló, ott vádolt sem lehet”. Bem nagyra értékelte ugyan Kiss Sándor katonai érdemeit, de alkalmatlannak tartotta őt oly kényes politikai ügyek intézésére, ami reá mint Brassó parancsnokára hárult. Ahhoz azonban, hogy az ezredes politikai megbízása alól felmentse, a törvénytelenül zaklatott polgárok írásbeli panaszára lett volna szüksége. Végezetül a tábornok felszólította Maagert, győzze meg polgártársait, hogy sérelmeiket írásban részletesen ismertessék, s ezeket Maager egy emlékirat formájában nyújtsa át neki mint főparancsnoknak.

A távozó Maager a kapuban több, a tábornok üdvözlésére összesereglett brassói polgárral találkozott, egyetlen ember sem merte azonban panaszát írásba foglalni, az egy Albert lelkészt kivéve, kinek személyében Kiss ezredes az egész brassói papságot szidalmazta. Maagert nagyon elkésérítette polgártársainak gyáva magatartása, és tanácsért régi barátjához, Anton Kurzhoz fordult, tőle remélve segítséget. Kurz történetesen tisztjárjaival a „Zöld fa” vendéglőben mulatott, és a borgőzös hangulat hatására visszautasította Maager azon kérését, hogy a tábornoknál közbenjárjon a polgárság érdekében.

Maager elkéseredetten tért haza Obrassóból belvárosi lakásába. Bem szállása előtt, bár az idő későre járt, nagy tömeget látott. A sokaság a filharmóniai társaság éjjeli előadását hallgatta, melyet a tábornok tiszteletére rendeztek. Maager hirtelen elhatározással a szolgálatos tiszt útján újabb kihallgatást kért a tábornoktól. Bemet katonai térképek tanulmányozásában elmélyedve találta. A felkínált

likőrös poharat visszautasítva Maager előbb vállalt közvetítő szerepének kudarcát tárta elő. Csodálkozására Bem nem lepődött meg, és arra intette a fiatal politikust, vonja le ebből a megfelelő következtetést, és máskor ne higgyen gyakran érdemtelen polgártársainak.

Éjfélkor végződött Bem tábornok és Carl Maager utolsó találkozása. Másnap reggel Maager hiába kereste Hosszú utcai lakásán Anton Kurzot; ott közölték vele, hogy Bem tábornok és szárnysegéde kora hajnalban a dél-erdélyi szorosok és erődítések megtekintésére végleg elhagyta Brassó városát.

*

A leírás korántsem teljes, és talán sohasem lehet az. A szubjektív hatások nagy szerepet játszottak Carl Maager főforrásul használt naplójának írásában is (az önéletrajz kéziratban maradt ránk). Ezenkívül Bem álláspontját és politikai tevékenységét csak a brassói szász polgárság magatartásának tükrében követhetjük. Sajnos, hiányzanak vagy még lappanganak a helybeli román és magyar lakosság hangulatát és magatartását ismertető okmányok. Mindezek azonban nem változtatnak lényegesen a Bem és a polgári kormánybiztosok politikai nézeteinek és tevékenységének merőben ellentétes jellegén; e tény a nemzetközi szemléletű lengyel hős tábornok kétségtelenül pozitív magatartását hangsúlyozza, újabb részleteit vilantva fel Bem politikai éleslátásának és emberségének.

Binder Pál — Killyén Ferenc

**Kozma István:
Bălcescu**